

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-334-12>

УДК 347.97/.99 (477)

СКУТЕЛЬНИК Ігор

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

<https://orcid.org/0009-0003-0873-8974>

e-mail: skutelnyki05@gmail.com

ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ РЕФОРМОВАНOSTІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Питання реформи судової системи є вкрай актуальним для українського суспільства, зумовлене проблемою довіри до судової влади. Беручи до уваги європейський вектор розвитку України реформування судової системи України здійснюється шляхом активного запозичення зарубіжного досвіду й залученість іноземних експертів у процес підготовки змін до судового законодавства. Судова система – це одна з гілок державної влади, що є незалежною у своїй діяльності від інших гілок влади. Вона має виключне повноваження щодо тлумачення та керується виключно Конституцією та законами держави і вважається єдиним відправником правосуддя. Судова система захищає інтереси людини та громадянина від можливих посягань із боку держави та інших суб'єктів суспільного життя. Вона охоплює усі сфери взаємовідносин. У статті розглянута модель рівня реформованості судової системи в Україні, яка охоплює принципи, функції, структуру, основні положення, на яких базуються відносини судової влади з Президентом, Кабінетом Міністрів, Верховною Радою.

Проаналізовано пакет змін до Конституції України та законів, які стосуються оновлення судової системи. Ефективне реформування судової системи спрямовується на те, щоб кожен громадянин міг реалізувати своє право на доступ до правосуддя без невиправданих перешкод, щоб суспільство було впевнене в незалежності та безсторонності суду під час розгляду будь-якого правового конфлікту незалежно від статусу його учасників, а правовий статус суддів, носіїв судової влади, відповідав надважливій суспільно-правовій місії, яку виконує суд.

Ключові слова: судова система, судова влада, правосуддя, судочинство, реформування судової системи.

SKUTELNYK Ihor

Open International University of Human Development "Ukraine"

DETERMINING THE LEVEL OF AWARENESS OF THE JUDICIAL SYSTEM OF UKRAINE

The issue of judicial system reform is extremely urgent for Ukrainian society, caused by the problem of trust in the judiciary. Taking into account the European vector of Ukraine's development, the reform of the judicial system of Ukraine is carried out by actively borrowing foreign experience and involving foreign experts in the process of preparing changes to the judicial legislation. The judicial system is one of the branches of state power, which is independent in its activities from other branches of government. It has exclusive powers of interpretation and is governed exclusively by the Constitution and laws of the state and is considered the sole dispenser of justice. The judicial system protects the interests of people and citizens from possible encroachments by the state and other subjects of public life. It covers all areas of relationships.

The article examines the model of the level of reform of the judicial system in Ukraine, which covers the principles, functions, structure, and basic provisions on which the relations of the judiciary with the President, the Cabinet of Ministers, and the Verkhovna Rada are based. The package of amendments to the Constitution of Ukraine and laws related to the renewal of the judicial system was analyzed. Effective reform of the judicial system is aimed at ensuring that every citizen can exercise his right to access to justice without unjustified obstacles, so that society is confident in the independence and impartiality of the court when considering any legal conflict, regardless of the status of its participants, and the legal status of judges, bearers of judicial power, corresponded to the extremely important social and legal mission performed by the court.

The article is devoted to the analysis of the production line of ship reform in Ukraine with an emphasis on the identification of these ongoing problems. The aim is to assess the effectiveness of the reforms and identify those aspects that require further attention and correction to achieve real changes in the judicial system of the country.

Key words: judicial system, judicial power, justice, judiciary, reforming the judicial system.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Необхідність проведення судової реформи була усвідомлена на момент здобуття Україною незалежності. У 1992 р. Верховна Рада України схвалила Концепцію судової реформи. Глибинне та виважене реформування судової системи України має на меті організацію якісно нової ефективної судової влади.

Діяльність України з реформування судової системи для приведення її до стандартів і вимог європейського права при іноземній фінансовій підтримці спрямована на часткове з приєднанням України до Європейської конвенції з прав людини 1950 року, визнанням нею основних свобод людини та інших зобов'язань міжнародного характеру.

Структура судової влади в Україні представлена сукупністю судів та інших судових органів, побудованих відповідно до їх компетенції та поставлених перед ними цілей і завдань. На кожній адміністративно-територіальній одиниці функціонує відповідний суд. Найпоширенішим є утворення місцевих судів за адміністративно-територіальним поділом, апеляційних – за поділом на судові округи.

Систему судової влади в Україні очолює Верховний Суд, а конституційний контроль здійснює Конституційний Суд України. Судова система в цілому забезпечує реалізацію державної функції правосуддя.

Під функціями судової влади розуміються основні напрями реалізації мети, завдань і складових її діяльності, що забезпечують роль і призначення судової влади в суспільстві. На основі напрямів діяльності та призначення функції судової влади можна класифікувати як:

- ✓ базові: здійснення правосуддя, захист прав і свобод людини та здійснення судового контролю;
- ✓ другорядні (допоміжні): узагальнення судової практики, профілактичні, виховні, наглядові, тлумачення законів тощо.

Основною функцією судової влади, як складової влади держави, визнається судовий захист прав і свобод людини та громадянина, а основною формою реалізації судової влади є правосуддя, що побудовано на засадах цивільного, адміністративного, господарського, кримінального та конституційного судочинства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Плюралізм поглядів науковців дозволяють виокремити такі основні підходи у визначенні поняття «судова влада»:

- 1) функціональний – наполягає, що судова влада є функцією державного органу суду, або функцією державної влади, що реалізується через діяльність системи судів і органів організаційного (кадрового та допоміжного) забезпечення;
- 2) інституціональний – розглядає судову владу через систему спеціальних органів, що наділені передбаченими законом владними повноваженнями, спрямовані на встановлення істини, відновлення справедливості, розгляд спорів і покарання винних;
- 3) організаційний – розкриває судової влади як особливої форми діяльності держави, що здійснює свої владні повноваження судами у чітко встановленій законом процесуальній формі.

Більшість сучасних та провідних науковців, таких як: С. Алексєєв, В. Єгорова, А. Колодій, М. Марченко, Л. Москвич, С. Погребняк, О. Уварова та ін. виділяють три групи принципів судової влади:

- 1) загальні, які властиві різним гілкам влади та визначаються спеціальними законами;
- 2) організаційні, що регулюють відносини щодо організаційної структури органів судової системи, правового статусу суддів;
- 3) функціональні або процесуальні, що регулюють відносини, які виникають при здійсненні адміністративного, цивільного, кримінального, господарського судочинства.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Досліджена тематика є дуже актуальною, зокрема, стаття присвячена аналізу поточного стану судової реформи в Україні з акцентом на виділення певних невіршених проблем. Це дослідження допоможе здійснити оцінку ефективності проведених реформ та виявити ті аспекти, які потребують подальшої уваги та корекції для досягнення реальних змін у судовій системі країни.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є розгляд сучасного рівня інформованості судової системи, яка складається з органів судової влади та сформована для реалізації виключних повноважень, головним із яких є здійснення правосуддя. Здійснюється дослідження оцінки громадянами рівня виконання рішень судової влади на території України, а також рівня громадської довіри до суддів.

Завдання судової системи полягає в тому, щоб надавати якісні судові послуги громадянам, а також суб'єктам господарювання, діяльність яких є основою економічного розвитку держави. Тому покращення якості та ефективності здійснення судочинства є спільною метою українського суспільства. Судова влада є частиною державної влади, тому ефективність її діяльності та якість організації — невід'ємна складова якості та ефективності функціонування держави загалом.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У Конституції України визначено принципи, на основі яких здійснюється судова влада. Принципи судової влади націлені на максимальне забезпечення дотримання прав людини і громадянина, а також інтересів держави. Принципи правосуддя забезпечують спрямованість судових систем України до незалежного, рівного та неупередженого вирішення справ і підтримання законності в усіх її проявах. Більшість принципів зводиться до таких:

- 1) законність (верховенство права);
- 2) здійснення правосуддя лише судами;
- 3) незалежність суду;
- 4) презумпція невинуватості;
- 5) право кожного на правову допомогу;

- 6) рівноправність сторін у процесі;
- 7) змагальність при розгляді справи;
- 8) принцип участі народу;
- 9) відкритість, гласність при розгляді абсолютної більшості справ;
- 10) ведення судочинства державною мовою;
- 11) обов'язковість судових рішень [3].

Сучасний етап проведення судової реформи характеризується глибинною фундаментальністю. Реформа судової системи спрямована на деполітизацію та забезпечення незалежності судової влади, створення чесного, прозорого, доступного і справедливого для всіх громадян суду. Наявні реальні конституційно-правові можливості для проведення фундаментальної судової реформи в Україні, заснованої на власному досвіді та європейських стандартах правосуддя.

Основи організації судової влади України та принципи діяльності судів було закладено ще в 1996 р. з прийняттям Конституції України. Проблеми судової системи має вирішити наступний етап конституційної та інших правових реформ, покликаний наблизити Україну до членства в Європейському Союзі. У зв'язку з цим, сучасний етап реформи судової системи винесений на конституційний рівень.

Протягом 2001—2002 рр. було проведено реформу судової системи, яка охоплювала запровадження апеляційного та касаційного порядку оскарження судових рішень. Потом розпочався процес утворення системи адміністративних судів. З прийняттям у липні 2010 р. Закону України «Про судоустрій і статус суддів» було сформовано чотириланкову судову систему на принципах спеціалізації судів, змінено правила добору суддів на посади, процедури вирішення питань кар'єри суддів, їх дисциплінарної відповідальності тощо.

Прийняттям 12 лютого 2015 року Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» Україна розпочала реформування моделі судової системи [10]. З метою подальшого розвитку судової реформи, у лютому 2015 р. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» було прийнято в новій редакції [11]. Водночас стало цілком очевидно, що якість та ефективність функціонування судової влади в наявній організаційній формі вже не задовольняє очікування українського суспільства. Проведення реформи судової системи на рівні внесення змін до законів втратило практичний сенс. Зміни необхідно було вносити в Конституцію України.

Указом Президента України від 3 березня 2015 р. було створено Конституційну Комісію. 2 червня 2016 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», а також Закон «Про судоустрій і статус суддів» у новій редакції. Ці закони вступили в силу з 30 вересня 2016 р. за винятком окремих положень. 21 грудня 2016 р. прийнято Закон України «Про Вищу раду правосуддя».

Законом «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»:

- ✓ збільшено кількість членів Ради з 20 до 21;
 - ✓ розширено представництво судової гілки влади у Раді (від 3 до 10);
 - ✓ виведено з числа тих, хто входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою, Міністра юстиції та Генерального прокурора України;
 - ✓ істотно розширено повноваження Вищої ради правосуддя порівняно з Вищою радою юстиції.
- Вища рада правосуддя, зокрема, вносить подання Президентові України про призначення судді на посаду; ухвалює рішення про звільнення судді з посади; розглядає скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою тощо [12].

За оновленою Конституцією України юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір, на будь-яке кримінальне обвинувачення (ст. 124). У конституційному порядку також уперше введено інститут конституційної скарги, яким тепер може скористатися кожен громадянин. Захист прав громадян судовими засобами забезпечується на основі конституційно визначених принципів судочинства, зафіксованих у ст. 129 Конституції України [3]. Суддя при цьому є незалежним та керується верховенством права. З тексту статті при цьому вилучено принцип законності, що не є безспірним. Адже саме законність є основою правопорядку в державі, а закон — головним джерелом правової системи та й самого права. Перелік конституційних принципів правосуддя доповнено новим принципом про «розумні строки розгляду справи судом». Цей принцип спрямовано на боротьбу з тяготиною у судах, що має значне поширення у судовій системі. Однак, слід зазначити, що запозичена з міжнародного права категорія «розумні строки розгляду справи» має суб'єктивний підтекст у кожному конкретному випадку визначення цих строків. Парадоксальна ситуація із судовим забезпеченням прав громадян склалася у зв'язку зі звуженням функцій органів прокуратури.

За оновленою Конституцією України юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір, на будь-яке кримінальне обвинувачення (ст. 124). У конституційному порядку також уперше введено інститут конституційної скарги, яким тепер може скористатися кожен громадянин. Захист прав громадян судовими засобами забезпечується на основі конституційно визначених принципів судочинства, зафіксованих у ст. 129 Конституції України [3]. Суддя при цьому є незалежним та керується верховенством

права. З тексту статті при цьому вилучено принцип законності, що не є безспірним. Адже саме законність є основою правопорядку в державі, а закон — головним джерелом правової системи та й самого права. Перелік конституційних принципів правосуддя доповнено новим принципом про «розумні строки розгляду справи судом». Цей принцип спрямовано на боротьбу з тяганиною у судах, що має значне поширення у судовій системі. Однак слід зазначити, що запозичена з міжнародного права категорія «розумні строки розгляду справи» має суб'єктивний підтекст у кожному конкретному випадку визначення цих строків. Парадоксальна ситуація із судовим забезпеченням прав громадян склалася у зв'язку зі звуженням функцій органів прокуратури.

До прийняття Закону «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» прокуратура виконувала п'ять видів функцій, у тому числі функцію нагляду за додержанням прав і свобод людини і громадянина та функцію представництва інтересів громадян та держави у суді. Прокуратуру повністю позбавлено функції нагляду за додержанням прав і свобод людини та громадянина і частково — функції представництва інтересів громадянина і держави в суді за рахунок інтересів громадянина (ст. 131-1). Отже, громадяни втратили важливий судово-прокурорський засіб захисту їхніх прав. Це суперечить конституційному принципу про те, що людина в нашій країні є «найвищою соціальною цінністю» (ст. 3 Конституції України) [3].

Останнім часом істотно збільшилася кількість звернень громадян України до Європейського суду з прав людини. З 60 тис. скарг, що перебувають на розгляді у цьому Суді, понад 20 % — подані проти держави Україна. Проте держава Україна до цього часу не закріпила у Конституції права своїх громадян на звернення до Європейського суду з прав людини з усіма наслідками, що випливають звідси. Не до кінця вирішеним залишається також питання про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду. У ст. 124 оновленої Конституції говориться тільки про те, що «Україна може визнати юрисдикцію цього Суду» [3].

Законом України від 2 червня 2016 р. «Про судоустрій і статус суддів» передбачено те, що вперше за всю історію незалежної України судьями Верховного Суду — суду найвищої в державі ланки — можуть стати юристи, які не мають досвіду роботи професійним суддею та навіть досвіду роботи в суді. Так, згідно зі статтею 38 цього Закону, суддею Верховного Суду може бути особа, яка має щонайменше 10 років стажу роботи на посаді судді або досвіду професійної діяльності адвоката, чи особа, яка має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше 10 років.

Загалом зарубіжний досвід свідчить, що умови відбору кандидатів на суддівські посади в найвищій суд суттєво відрізняються від умов відбору суддів у суди нижчого рівня. Критерії для кандидатів у судді вищих судів і умови їх відбору жорсткіші, ніж для суддів нижчих судів, і, як правило, передбачають можливість участі в конкурсі на посади суддів також і адвокатів, учених, інших юристів. Насправді, такий підхід логічний. Верховні, вищі суди — це суди права, завданням яких є вирішення важливих правових конфліктів. Вищі суди повинні забезпечувати єдність судової практики, в широкому розумінні — забезпечувати розвиток права. Водночас закон передбачає штатну чисельність суддів у Верховному Суді загалом до 200 посад.

Закон України «Про судоустрій України і статус суддів» визначає правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні, описує принципи побудови системи судів загальної юрисдикції, а також урегулює низку інших питань судоустрою.

За ст. 18 Закону «Про судоустрій і статус суддів», суди в Україні спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Поряд з цим передбачається, що в системі судоустрою діятимуть вищі спеціалізовані суди як суди першої інстанції з розгляду окремих категорій справ. До цих судів належатимуть Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд [12]. Практика, зокрема, свідчить, що кількість судових справ з питань інтелектуальної власності є не такою великою для того, щоб утримувати спеціальну систему судів для їх розгляду. Крім того, як Вищий суд з питань інтелектуальної власності, так і Вищий антикорупційний суд не вписуються в чинну систему принципів підсудності й територіальності [8].

Проблеми формування професійного суддівського корпусу стосуються підбору, призначення (обрання) на посаду, підвищення кваліфікації, кар'єрного просування, матеріального забезпечення, дисциплінарної відповідальності суддів тощо. Відповідно до Конституції України, новою організаційною формою у цій сфері має стати Вища рада правосуддя замість Вищої ради юстиції. Вже прийнято Закон «Про Вищу раду правосуддя», який становить базу для вирішення організаційних питань діяльності Ради. Вища рада правосуддя є незалежним колегіальним органом судової влади, діяльність якого спрямована на формування професійного суддівського корпусу в Україні (ст. 131 Конституції України) [3]. Її правовий статус вписано відповідно до європейських стандартів. Отже, діяльність Вищої ради правосуддя спрямовано на формування ефективно діючого корпусу професійних суддів.

Суд є державним владним органом, який виконує низку функцій держави. Модель рівня реформованості судової системи в Україні базується відносно судової влади з Президентом, Кабінетом Міністрів, Верховною Радою [7].

Взаємовідносини судової влади із главою держави є досить широкими, однак, Президент не має реального впливу на діяльність судової влади. У Конституції простежуються напрями взаємовідносин Президента із різними органами судової влади: взаємовідносини з Конституційним судом – приведення Президента до присяги, призначення Президентом голів і суддів Конституційних Судів, призначення Президентом суддів місцевих та інших судів [6].

Взаємодія судової влади з Кабінетом Міністрів регулюється Конституцією в спеціальних законах щодо судоустрою, також іншими законами України. Спектр взаємовідносин органів судової влади з Кабінетом Міністрів є досить різноманітним: фінансування органів судової влади та їх організаційне забезпечення; гарантування безпеки суддів, працівників апаратів судів і осіб, які беруть участь у провадженні по справі; організація виконання судових рішень. Особливості взаємовідносин судової влади та Кабінету Міністрів:

- ✓ контроль із боку судової влади за дотриманням конституційності постанов (актів) уряду; визначення структури;
- ✓ створення умов і фінансування судів здійснюється органами виконавчої влади;
- ✓ спільне вирішення питань щодо деяких кадрових призначень у судах і організації діяльності судів;
- ✓ організація Кабінетом Міністрів виконання судових рішень.

В цілому діяльності Кабінету Міністрів та судової влади є тісно взаємопов'язаними й потребують певного послаблення для реалізації принципу незалежної судової влади. Взаємодія судової влади з Кабінетом Міністрів здебільшого полягає в організації діяльності судів. Конституційний суд України приймає рішення з питань відповідності нормативних актів уряду Конституції. Взаємовідносини судової влади з урядом відзначаються можливістю впливу на судову владу з боку органів законодавчої влади, які створюють для першої нормативно-правову базу [13].

Взаємовідносини судової влади з Верховною Радою можна поділити на ті, що виникають у сфері законодавчого регулювання інституціональних проявів судової влади (установчі), та ті, що виникають у сфері динамічних проявів судової влади (регулятивні).

У Конституції України простежуються такі напрями взаємовідносин Верховної Ради з різними органами судової влади: право законодавчої ініціативи Верховної Ради одночасно з установленням вищими органами судової влади відповідності конституції країни законів, прийнятих Верховною Радою, законодавчо закріплено. Припинення повноважень Верховної Ради є прерогативою вищих органів судової влади. Призначення й звільнення суддів здійснюється Верховною Радою за поданням Президента. В Україні взаємовідносини судової влади з Верховною Радою регулюються також за допомогою відповідних законів. Взаємодія судової влади з Верховною Радою здебільшого пов'язана з посередницькою діяльністю, певної прямої залежності між ними немає.

Джерелом негативної інформації про сучасну українську судову систему є не лише ЗМІ. Свій внесок у формування досить непривабливого іміджу українських судів роблять і самі суди – дедалі більше втрачаючи підтримку та довіру суспільства. Вітчизняні суди звинувачують у корумпованості, політичній залежності та необ'єктивності.

За результатами досліджень Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, переважна більшість (61%) упевнені, що судді керуються власною вигодою, у т.ч. отриманою за рішення незаконною винагородою (33%), майновим та/або посадовим становищем сторін (14%), вказівкою голови суду (7%), політичною ситуацією в державі (5%), іншими обставинами (2%). Лише 15% громадян вважають, що під час винесення судового рішення судді найчастіше керуються законом. Ще 12% – упевнені, що судді керуються обставинами справи [14].

За даними одного з останніх соціологічних опитувань у 2023 р., 91,6 % українців не довіряють державному апарату. Серед інститутів державної влади найменшою довірою користуються суди: їм довіряють трохи більш як 10 % опитаних [14].

79% опитаних і 82% тих, хто має досвід участі в розгляді судових справ, упевнені, що при участі в судових процесах більше шансів має: громадянин з високим рівнем доходів, ніж громадянин з низьким доходом; роботодавець, ніж найманий працівник (74% і 75%, відповідно); представник органів влади, ніж звичайний громадянин (78% і 83%, відповідно). Лише з приводу таких сторін судового процесу, як орган влади/власник великого підприємства і громадянин іноземної держави/ громадянин України думки опитаних або розділилися (34% всіх опитаних вважають, що більші шанси має орган влади, 33% – що шанси у вказаних сторін є однаковими), або зосередилися у відносній більшості на варіанті однакових шансів для українського й іноземного громадянина (37%).

Результуючою таких оцінок є впевненість більшості (59%) опитаних у тому, що громадянин України має більше шансів отримати справедливе судові рішення в Європейському суді з прав людини, ніж в українському суді. Лише 4% віддають перевагу вітчизняному суду. При цьому, серед тих, хто зробив вибір на користь Європейського суду з прав людини, 71% пояснюють свій вибір вищим рівнем незалежності та об'єктивності його суддів.

Громадяни недостатньо поінформовані про реформу судової системи в Україні – 54% про неї не чули. Однак, відповідно до власних уявлень про нинішній стан судів і судочинства, для покращення ситуації вони вважають за доцільне, зокрема:

- ✓ скасувати недоторканність суддів (87%);
- ✓ повністю замінити склад суддів (72%);
- ✓ підвищити необхідний для обіймання посади судді вік до 30 років (48%).
- ✓ 68% опитаних вважають, що для того, щоб подолати корупцію в судах та для кращого

забезпечення незалежності, судді повинні обиратися громадянами у певний спосіб.

За результатами проведених досліджень, кожен п'ятий громадянин України має:

- ✓ власний досвід участі в суді або обізнаний з досвідом близьких йому людей;
- ✓ позиції з багатьох питань усіх опитаних і тих, хто має той чи інший досвід участі в судових

процесах є подібними [13].

За глибиною завдань і функцій зміст судової влади становить досить широкий спектр питань організаційно-правового характеру, який включає в себе питання організації суддівського самоврядування, побудови судової системи, її функціонування та фінансування, взаємовідносин судів, органів судової влади з органами законодавчої та виконавчої влади, правил призначення суддів, їх кар'єри, поведінки, відповідальності за проступки, звільнення тощо. Соціальний характер судової влади зумовлює особливу увагу до механізмів організації діяльності судів зі здійснення правосуддя, забезпечення його якості та ефективності. Право людини на справедливий суд є фундаментальним. Це право не повинно бути примарним, декларативним, а має ефективно застосовуватися на практиці [1].

Однією з найбільш загрозливих тенденцій сучасного стану судової системи є рівень виконання рішень. За даними Міністерства юстиції України, виконується менше 50 % судових рішень. За таких обставин обґрунтовано постає питання про ефективність взагалі судової системи. Рівень виконання рішень меншою мірою залежить від самого суду, але він є реальним показником обґрунтованості існування суду. Адже при витрачанні значних бюджетних коштів платників податків на утримання судді, штату апарату суду, поточні витрати, пов'язані з провадженням по судовій справі, якщо судові рішення не гарантує припинення порушення та поновлення права [10].

Обмеження функцій суду лише стадіями звернення до нього і судовим розглядом значно знижує ефективність його діяльності, оскільки провадження в судовій справі фактично поділено між двома суб'єктами, які організаційно належать до різних гілок влади — судової та виконавчої. Брак дієвих механізмів контролю суду за виконанням судових рішень через природу останнього, зокрема його, так би мовити, «безініціативність», тобто спроможність діяти тільки за зверненням особи (наприклад, лише в разі скарги на бездіяльність органу виконання судового рішення), значно знижує ефективність і соціальну цінність судової діяльності. Не випадково Європейський суд з прав людини вважає стадію виконання судового рішення частиною загального процесу із судового захисту права. Тому актуальним є питання суттєвих змін у державній політиці щодо виконання судових рішень [5].

В Конституції України закріплено норму про контроль суду за виконанням судових рішень, відбулися певні реорганізаційні процеси в системі органів виконання судових рішень, створенні передумов для формування служби приватних виконавців та низка інших заходів. Основним концептом у питанні виконання судових рішень має бути не те, хто виконує судові рішення (суди, органи виконавчої влади, недержавні організації), а ефективність цієї діяльності (умови, засоби забезпечення, гарантії, механізми, контроль). Вдосконалення механізму виконання судових рішень має бути пов'язане насамперед з поліпшенням системи контролю й відповідальності за невиконання або неналежне виконання рішень судів. Зміни до Конституції України поклали обов'язок щодо контролю за виконанням судових рішень на суди.

Нове законодавство передбачає оновлення суддівського корпусу за рахунок науковців та адвокатів. Якість правового забезпечення судової реформи міг би підвищити й її кваліфікований науково-експертний супровід [2]. Спостерігається зниження рівня професійної кваліфікації суддів. Вирішити проблему розумності строків судового розгляду та доступності правосуддя можна шляхом запровадження інституту мирових суддів, які могли б розглядати нескладні судові справи. Для цього у Законі «Про судоустрій та статус суддів» доцільно передбачити, що місцеві суди мають дворівневу структуру — мирові суди і окружні місцеві суди. Перші могли б оперативніше розглядати справи про адміністративні правопорушення, нескладні цивільні справи, справи про кримінальні проступки.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Системний підхід до реформування Конституції було внесено точкових змін до Конституції, у тому числі й до тих розділів, що стосуються судової влади.

Судова влада повинна бути аполітичною як за формою організації, так і за принципами діяльності. Держава, яка визнає верховенство права, поважає й захищає своїх громадян, сповідує демократичні принципи, зобов'язана гарантувати самостійність і незалежність судової влади, судів та суддів [4].

Запущений останнім часом механізм реформування судової влади в Україні має позитивні перспективи. Одним з істотних недоліків у розробленні нової моделі реформованої судової системи є недостатнє використання системного методу. Таке правосуддя не може бути успішним без оптимального врахування фундаментальних змін у суспільстві та зв'язку судової реформи з іншими судовими органами, насамперед з реформою правоохоронних органів, які діють в одному правовому полі.

Удосконалення моделі судової системи в Україні має будуватися на принципах повної незалежності судової влади від інших гілок влади та нерозривний зв'язок із основними засадами правової держави (верховенства права, законності, незалежності суддів тощо). Актуальним питанням для України є приведення вітчизняної судової системи до європейських стандартів судочинства.

Враховуючи, що суди, як єдині представники судової влади, спільно з органами законодавчої та виконавчої влади забезпечують функціонування держави в цілому, а суспільство очікує підвищення ефективності їх діяльності, існує гостра необхідність демократизації судової влади в Україні, що потребує подальших реформ судової системи.

Література

1. Бойко В. В. Український суд: між «хочемо» і «маємо». *Політика і культура*. 2004. № 3. С. 12–14.
2. Борова Ю. Особливості конституційно-правового статусу суддів: проблеми теорії та практики. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. №8. С. 25-31.
3. Конституція України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Єгорова В.С. Принципи діяльності суддів загальної юрисдикції. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2008. №11/12. С. 168–174.
5. Колодяжний М. Стратегія протидії корупції у діяльності органів правосуддя. *Право України*. 2017. № 2. С. 37-44.
6. Кравчук В. Шляхи подолання корупції в судах. *Право України*. 2017. № 2. С. 22-27.
7. Москвич Л. М. Судове право: крок від теорії до галузі права. *Право України*. 2015. № 3. С. 18–25.
8. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7 червня 2018 року № 2447-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 24. Ст. 212.
9. Про Вищу раду правосуддя. Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>
10. Про забезпечення права на справедливий суд. Закон України від 12.02.2015 № 192-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19#Text>
11. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
12. Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та деяких законів України щодо діяльності Верховного Суду та органів суддівського врядування. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
13. Судова реформа Зеленського. Як зміниться правосуддя України? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/sudova-reforma-zelenskoho-yakzminytsya-pravosuddya/31167879.html>
14. Український центр економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/>

References

1. Boyko V.V. Ukrainian court: between “wants” and “may”. *Politics and culture*. 2004. No. 3. P. 12-14 [in Ukrainian].
2. Borova Yu. Peculiarities of the constitutional and legal status of judges: problems of theory and practice. *Entrepreneurship, dominion and law*. 2006. No. 8. pp. 25-31 [in Ukrainian].
3. Constitution of Ukraine. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-BP> [in Ukrainian].
4. Egorova V.S. Principles of activity of courts of foreign jurisdiction. *Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*. 2008. No. 11/12. pp. 168–174 [in Ukrainian].
5. Kolodyazhny M. Strategy against corruption in the activities of justice agencies. *Law of Ukraine*. 2017. No. 2. P. 37-44 [in Ukrainian].
6. Kravchuk V. Ways of corruption in the courts. *Law of Ukraine*. 2017. No. 2. P. 22-27 [in Ukrainian].
7. Moskvich L. M. Judicial law: a passage from theory to the law. *Law of Ukraine*. 2015. No. 3. pp. 18–25 [in Ukrainian].
8. About the Great Anti-Corruption Court: *Law of Ukraine* from 07.07.2018 No. 2447-VIII. *Verkhovna Rada Vidomosti (VVR)*. 2018. No. 24. Art. 212 [in Ukrainian].
9. About the High Council of Justice. *Law of Ukraine* from 21.12.2016 No. 1798-VIII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text> [in Ukrainian].
10. About ensuring the right to a fair trial. *Law of Ukraine* from 12.02.2015 No. 192-VIII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19#Text> [in Ukrainian].
11. About the judicial system and the status of judges. *Law of Ukraine* from 02.06.2016 No. 1402-VIII. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> [in Ukrainian].
12. The draft Law on amendments to the Law of Ukraine “On the Judicial System and the Status of Judges” and other laws of Ukraine in accordance with the activities of the Supreme Court and judicial judicial bodies. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> [in Ukrainian].
13. Zelensky’s court reform. How can justice in Ukraine change? Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/sudova-reforma-zelenskoho-yakzminytsya-pravosuddya/31167879.html> [in Ukrainian].
14. Ukrainian Center for Economic and Political Research named after O. Razumkov. Retrieved from: <https://razumkov.org.ua> [in Ukrainian].